

Отже, «гастрономічна» деталізація побуту в ранньорадянській драматургії, з одного боку, була пов'язана з загальнокультурними категоріями «смаку-несмаку», що формувалися саме тоді в радянському суспільстві, а з другого боку, свідчила про жанрово-стильові пошуки драми в різних напрямках, від експресіонізму до сюрреалізму.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бойм С. Общие места. Мифология повседневной жизни. / С. Бойм. – М. : Новое литературное обозрение, 2002. – 320 с.
2. Достоевский Ф.М. Собр. Соч.: В 15 т. – Т.1. – Л. : Наука, 1988. – 463 с.
3. Матвеева Н.В. Драматургическая трилогия А. Платонова: «Шарманка», «14 Красных Избушек», «Ноев ковчег»): система мотивов : диссертация ... кандидата филологических наук : 10.01.01 / Матвеева Н. В.; [Ур. гос. ун-т им. А.М. Горького]. – Екатеринбург, 2008. – 204 с.
4. Матвеева Н. В. Мотив подмены в пьесе А. П. Платонова «14 Красных Избушек» / Н. В. Матвеева // Известия Уральского государственного университета. – 2007. – № 53. – С. 52–60.
5. «Русские пирь», альманах «Канун». – вып.3. – СПб. : Наука РАН 1998. – 432 с.
6. Рясов А. Неизвестный театр абсурда (заметки о пьесах А.П. Платонова) / А. Рясов // Топос // <http://topos.ru/article/6337>.
7. Сердюченко В. Русская литература и еда // «Нева». – 2004. – №10.
8. Трауберг Л. Ордер на самоубийство / Л. Трауберг // Эрдман Ник. Пьесы. Интермедии. Письма. Документы. Воспоминания современников. – Москва : Искусство, 1990. – С. 452.
9. Фрейденберг О. Поэтика сюжета и жанра. Период античной литературы. – Л.,1936. – 454 с.
10. Фрейденберг О. М. Миф и литература древности. – М. : Наука, 1978. – 605 с.
11. Шеховцова Т.А. Проза Л. Добычина. Маргиналии русского модернизма. – Харьков : ХНУ им. В.Н.Каразина, 2009. – 312 с.
12. Dunham V. In Stalin's time. Middleclass values in Soviet Fiction. Cambridge: Cambridge UP, 1979.
13. Fitzpatrick Sh. Everyday Stalinism: Ordinary life in extraordinary times. Soviet Russia in the 1930s. New York: Oxford University Press, 1999.
14. Gronow J. The sociology of taste. London: Routledge, 1997.

«ПРИСТРАСТЬ ДО ВІЙНИ ТА ВІЙНА У ПРИСТРАСТІ: НАСОЛОДА АМБІВАЛЕНТНОЮ СТРАТЕГІЄЮ ВІЙНИ В РОМАНІ М. Р. ГЕССЕ «ПАРТЕНАУ»

Богдан СТОРОХА

Полтавський національний педагогічний університет
ім. В. Г. Короленка

У статті автор розглядає на матеріалі роману М. Р. Гессе «Партенау» специфічний комплекс, де поєднані любовний потяг, прагнення війни та заборонені гомосексуальні бажання. Роман демонструє особливий дух епохи, з одного боку, свобод за часів Ваймарської республіки, з іншого – обмеження стану військових. На прикладі двох протагоністів твору – Партенау та Кібольда – твір найбільш яскраво демонструє злиття механізмів заміщення та відмови, вивершені як неможливістю втілити особистий потяг, так і прагненням завоювання якщо не однієї людини, то цілого світу.

Ключові слова: роман, пристрасть, відмова, заміщення, Ваймарська республіка.

В статье автор рассматривает на материале романа М. Р. Гессе «Партенау» специфический комплекс, в котором соединяются любовная страсть, желание войны, а также запретное гомосексуальное влечение. Роман демонстрирует особый дух эпохи Веймарской республики, ее свобод с одной стороны – и ограничения внутри военного сословия с другой. На примере двух протагонистов романа – Партенау и Кибольда – произведение наиболее ярко демонстрирует слияние механизмов замещения и отказа, разрешающиеся как невозможностью реализации личного влечения, так и желанием завоевания если не одного человека, то целого мира.

Ключевые слова: роман, страсть, отказ, замещение, Веймарская республика.

The article examines a specific complex combining passion, desire for war, and also forbidden homosexual eroticism in M. R. Gesse's novel "Partenau". The novel shows special Zeitgeist of the Weimar Republic – on the one hand, its freedoms, and on the other – its limitations for the military. The study of the novel's two protagonists – Partenau and Kibol'd – demonstrates the confluence of mechanisms of substitution and denunciation most vividly.

Keywords: novel, passion, denunciation, substitution, Weimar Republic.

Враховуючи те, що «М. Р. Гессе», власне, Макс Рене Гессе, – фігура цілковито невідома сучасній літературній критиці, попри його великий романний спадок, який дозволяв йому протягом третього, четвертого

та п'ятого десятиліття XX століття вважатися одним з найбільш успішних авторів, варто розпочати зі своєрідного курйозного випадку, яка до самого автора має лише побіжне відношення.

2006 р. у Франції був опублікований роман американського єврейського письменника Джонатана Літтела "Благоволительки" (*Les Bienveillantes*) [1], за який головним чином автор й отримав Гонкурівську премію (варто також зауважити, що за три роки після публікації англійською мовою роман також відзначив журнал "Літературний огляд" – за найгірше літературне зображення сексу), а також – французьке громадянство. Неймовірна популярність роману ще до оголошення лауреата Гонкурівської премії та величезні накладки книги породили також велику кількість критичної літератури, де відзначилися і Самуель Блюменфельд, і П'єр Нора, і Жорж Ніва, і незліченна шереха різномасних критиків. Вони видобули на поверхню усе, пов'язане з "російським фоном" роману, з алюзіями, натяками, грою імен, проінтерпретували ім'я головного героя Максиміліана Ауе, визначилися зі зв'язками Ауе та його сестри-близнючки Уни, цілковито забувши при цьому про гомосексуальний зв'язок Ауе та Віллі Партенау, на що лише в січні 2011 року, за три роки після публікації роману німецькою, звертає увагу Грегор Бранд у статті для "Айфельцайтунг" [2]. Захоплення франко-російським контекстом в інтерпретації роману майже витіснило німецький фон: так поза увагою лишилися і Віллі Партенау, і аристократ Юксюл, чоловік Уни, у прізвищі якого звучить ім'я Вольдемара фон Уксуля, одного з "гайдельберзьких послухників" з кола поета Стефана Георге. Віллі Партенау і його "літературний батько" Макс Рене Гессе залишилися цілком осторонь, хоча саме це ім'я – одне з найбільш логічних у контексті гонкурівського роману.

Проживши довге життя, він народився 1877, а помер – 1952 р., Макс Рене Гессе з міста Віттліха отримав медичну освіту та між 1910 і 1927 рр. перебував як лікар в Аргентині; цей досвід ляже в основу його діалогії 30-х рр. про Мората ("Морат пробивається" [3] та "Морат втілює мрію" [4]). Між 1929 та 1933 рр., після того як 1928 р. він як мисливець за великою дичиною об'їздив південну Америку та Африку, письменник перебуває в Німеччині; другу половину 30-х років він проводить в Австрії, а під час війни – у статусі журналіста знаходиться по чергово у Мадриді, Берліні та Аргентині, де й завершує свій життєвий шлях.

Починаючи з 1929 р., послідовно виходять кілька його романів, після смерті в архіві знаходять ще три неопубліковані. Але його величезна прижиттєва популярність вичерпується наприкінці 50-х років, після чого

про нього лишається лише кілька згадок в окремих літературних енциклопедіях. Чи не єдиною достойною автора згадкою, яка вийшла за межі знань фахівців з літератури, став фрагмент з книги Віктора Клемперера "ЛГГ" про те, що у своєму романі "Партенау" М. Р. Гессе втілює передчуття приходу націонал-соціалістичного дискурсу, що посеред Ваймарської республіки це був знак нової епохи. Ернст Юнгер відзначив, що у роману "не тільки неймовірна літературна, але й виразно чоловіча потенція" – у контексті як роману самого М. Р. Гессе та зв'язку з романом Літтела це звучить на перший погляд трохи дивно.

Хоча фон історії Партенау практично не прописується і автор не полишає простір особистісних переживань героїв для проникнення в навколишній світ, це історія часів Ваймарської республіки – специфічного періоду між поразкою Німеччини у першій світовій війні, світовою економічною кризою та приходом Адольфа Гітлера до влади. Культура того часу завершує перетравлення епохи кінця XIX – початку XX століття та експресіонізму двох перших десятиліть, переміщуючись у мистецькому плані у вимір "нової об'єктивності", а в соціальному – переміщуючись на полюс лібералізації життя та закріплення свобод, що мало вираження у своєрідному стиранні кордонів та відчутті доступності життя в усіх його проявах. Культура і література пізнають свободу вираження до того табуйованих тем – паралельно (у німецькому контексті) до такого ж пізнання поза мистецькими формами; ілюстрацією вільної берлінської культури того часу може слугувати, наприклад, фільм "Просто жиголо".

У романі старший прапорщик Стефан Кібольд знайомиться з начальником штабу Ернстом Партенау й між ними зав'язується доволі дивна та усім оточуючим незрозуміла дружба, забарвлена підкреслено ніжним ставленням Партенау до прапорщика. Вони надзвичайно багато часу проводять разом, вибудовуючи плани про наступну велику війну, яка неодмінно повинна привести до героїчної перемоги. У задимленій цигарками кімнаті, зміцнюючи свій дух вином, вони віддають накази, рухають полки та пригадують досвід полководців минулого. Розроблення тактики ведення польових дій не застосує їм те, що найважливіше у веденні війни – це стратегія, адже тактика – це те, що може кожен більш-менш освічений військовий, а лише стратегія – справа великого полководця.

Партенау переконує, що молодий блискучий військовий – це також великий майбутній полководець, який так само добре розуміє стратегію, як і він сам, начальник штабу. Як син вельми поважних батьків, молодий красень Кібольд давно перебуває під своєрідним "артилерійським

обстрілом” дамського товариства, водночас кілька юних дівчиць мають на нього свої види. У тій частині роману, де розмови Партенау й Кібольда припиняються й вони опиняються в людському товаристві з його умовностями, розмови про війну і стратегічні плани переміщуються у площину “війни почуттів”: баронеса Стасі, симпатія Кібольда, котра до нього сама не байдужа, опиняється “в облозі” товариша Стефана – фон Незее. Та раптом трапляється неймовірне – і до неї починає залицятися сам начальник Кібольда – Партенау. Незважаючи на те, що зовнішність Партенау, сухого, витягнутого, лисого та з трохи булькатими очима, які здаються увесь час почервонілими, не викликає романтичних фантазій, йому вдається причарувати баронесу Стасі.

Роман поділений на три частини – “Спокуса” / “Чари” / “Конфлікт”, і хоч це прямо не виражено, у центрі знаходиться Стефан, на перехресті військового та еротичного фронтів. Назва роману недвозначно відсилає до першорядності фігури Партенау та головної зосередженості проблематики навколо його персони, однак поділ книжки на частини висуває на перший план фігуру Кібольда, чим поглиблюється взаємна переплетеність за сюжетом доль та характерів протагоністів.

Обираючи своїми діючими особами в романі військових, Гессе задає вимір стриманості та обмеження, а також виразного консерватизму та дисциплінованості. Опублікований 1929 р., роман опиняється між двома знаковими для I половини ХХ ст. текстами про етику стану військових – новелою Артура Шніцлера “Лейтенант Густль” (1900 р.) та романом Діно Буццаті “Татарська пустеля” (1940 р.). Усі три твори демонструють непорушну традицію дотримання дисципліни та зумовлених цим глибоких внутрішніх конфліктів (а у випадку А. Шніцлера це ще мало додаткове вираження у вигляді суду над ним за “образу честі мундира” та позбавлення його військового звання). Тому проникнення у такий світ проблем тілесності та сексуальності (невід’ємних від літератури Ваймарської республіки) фактично прирікає персонажів на драматичні зміни в житті. Констеляція тілесного, сексуального та контрольованого для мистецтва того часу вже не є оригінальним відкриттям: у культурі наявний досвід мистецької колонії Монте-Веріта, а вже 1925 р. виходить на екрани стрічка Вільгельма Прагера “Шляхи до сили і краси” з літанією здоровому гармонійному тілу античного вигляду та 1928 р. – драма Вільяма Дітерле “Стать у путях – сексуальний потяг ув’язнених”, де порушується проблема сексуальної реалізації в закритому чоловічому товаристві.

Роман відкривається (відповідно до назви першого розділу) сценою в душі: оголений Стефан Кібольд античних пропорцій стоїть у потоках води, а за ним спостерігає уважний погляд Ернста Партенау, котрий потім сам починає ритуал омовіння. Офіцерська душева – один з трьох локусів (душова, офіцерське казино та квартира Партенау), де переважно розгортаються події: тут зав’язується знайомство, синхронізуються денні графіки обох протагоністів, а потім душева стає місцем чекання Партенау, проте Стефан змінює свої звички. Душова в контексті роману – це і місце інтимності / приватності, й соціальний простір контролю, місце розкриття тілесного / чуттєвого та морального / етичного. “Спокушаючи” Партенау своїм тілом цілком у дусі античної грецької традиції (Платон, якого читає Стефан, справляє на нього надзвичайне враження), Кібольд діє потім у межах християнської традиції, перекодовуючи тілесність та почуття: вдома, розмірковуючи над “Бенкетом” Платона та фігурою Ероса-переможця, він думає про майбутні військові перемоги, до яких його може привести Партенау-наставник, та подумки здійснює своє хрещення: “*Похрести мене водами твоїми. Коли хтось і мчить до зірок, то це ти*” [5, с. 35].

Беручись до “виховання почуттів” Стефана, Партенау ставить до цього з усією серйозністю: це і книги, і розмови, й імітації військових дій. Оскільки фоном є 20-ті рр. минулого століття, не можна не побачити в цьому відгомін поразки Німеччини в першій світовій війні та бажання відновлення реноме. Хоча для протагоністів твору симуляція військових дій на мапі з депешами, пересуванням полків, армій, наказами, котрими вони обмінюються, намагаючись переграти свого супротивника та передбачити його наступні дії, переслідуює інші цілі – перемогу в любовному змаганні та намагання поставити свого “любовного ворога” на коліна й видушити з нього зізнання. З площини алегоричної гри це переміщується у навколишні реалії, коли утворюється любовний чотирикутник Кібольд – Стасі – фон Незее – Партенау. І парадоксальність виграшу Партенау полягає в тому, що йому потрібна не його здобич, баронеса Стасі, а один із “загоничів”, а загалом же – жоден з учасників цієї гри не дає почуттів з власне почуттів, а тільки з бажання перемогти. Що насамкінець роману і робить Кібольд, змінюючи місце служби та жертвуючи дружбою з Партенау, оскільки для нього це дружба, що може бути і “половинчатою”, на відстані, а для Партенау – лише цілковитою душею та самозреченою.

Незважаючи на глибоку внутрішню іронічність роману (перша серйозна розмова Стефана з з офіцерами відбувається за столом в офіцерському

казино; Партенау розбиває вщент Кібольда під час першої військової гри, ніби бажаючи засліпити юнака своєю “красою”; баронеса Стасі в нічній сорочці пробирається потайки до Стефана в кімнату під впливом миттєвої забаганки, щоб віддатися йому, а він у цей час говорить про Партенау), невід’ємною залишається серйозність почуттів та ставлення самого старшого лейтенанта, ім’я котрого Ернст (серйозний).

Серйозним є також зізнання в коханні, яке Партенау робить Стефану, написавши для нього сонет: *“Но темной матери стремимся мы оставить / Кровь, жажду темную, горячее зачатие, / Склонить главу во страхе и во счастья / И хаотичное рождение масс восславить. / Се корни есть – им мрачно нами править. / А мы же алчем светлое причастие, / Цель среди звезд, дух, покоренный страсти, / Но все ж страх влажных бездн себе оставит. / Но друг всего один найдется в битве – / Помощник верный, к смерти безразличный, / На стороне твоей он, счастье приносящий. / Что жизнь была бы, если б ненасытно / Один и без тебя я шел привычно / Сквозь грезы, волю, бред, без помощи, скорбящий!”* (переклад наш – Б. С.). Він читає сонет після того, як переповідає Стефану про початки своєї служби, як він думав над військовими маневрами, як він мріяв про війну, ніби спраглий – про глек з водою, і якби війна сталася саме тоді, вчасно, його б щастя не мало меж. Автор символічно римує війну (Krieg) та глек (Krug), котрі у свою чергу відсилають, з одного боку, до комедії Генріха фон Клейста “Розбитий глек” з іронічним зображенням величної історії Німеччини, а з іншого – до євангельського моління про чашу. І сонет, який Партенау читає юнакові, стає таким же самим амбівалентним знаком: він говорить про служіння Батьківщині, «землі» (у чому відлунує філософія “Blut und Boden”), але також – і про дружбу і підтримку (котру розуміє як еротичний зв’язок двох духовно близьких особистостей), яку одразу ж намагається засвідчити (поклавши Стефанові на стегна долоні та поцілувавши).

Остання частина роману розгортається як поступове ускладнення стосунків між Ернстом та Стефаном, оскільки про них починають ширитися чутки, які розповсюджує обійдений Партенау у любовному змаганні фон Незее. Капрал Кібольд отримує офіцерський чин, після чого збирається перебратися в інше місце з більш вдалими перспективами на майбутнє. Він тікає як від розмов, так і від непереможності Партенау в його стратегічному мисленні. Тобто дві армії розходяться й обидві знають, що більше ніколи не зіткнуться. На прощання Стефан намагається

заспокоїти свого старшого товариша, що нічого страшного в розлуці немає, вони, як і до цього, зможуть бачитися, оскільки літаки зробили відстані незначними, але серйозність, з якою Партенау сприймає рішення друга від’їхати, не передбачає компромісів. Вирішуючи покінчити життя самогубством, Ернст Партенау стріляє собі в серце, але куля лише пробиває легені, і він приречений спостерігати за своїм повільним кінцем. Його денщик відправляється викликати лікаря, але офіцер байдуже до цього, оскільки впевнений у швидкому приході смерті. Партенау заспокоюється, єдине, що його дратує і чому він називає себе віслюком, – це те, що він не вимкнув у своєму кабінеті гучномовець і його денщик усе почув.

Думаючи про свої почуття, Партенау приходиться до висновку, що *“я не можу без юнака жити. Я повинен чути і бачити його. Я ж ніколи не знав, що це означає, підняти перед ось такою душею прапор і чути, як вона відгукується на радісні крики. Це найбільш дурманний напій, який дає тобі життя. Чари”* [5, с.165]. Єдиною втіхою для помираючого стає індіанське покривало, подароване Стефаном Партенау. Він просить денщика дати його йому, а коли відчуває прихід смерті – *“Одиначом він жив. Одиначом хотів і померти, наче самотник у лісовій гущавині. Повільно, з невеликими перервами, він підтягнув легку ковдру до підборіддя, на лоб, укрити голову”* [5, с. 166] – укривається ним з головою, ніби прапором на смертному ложі. Ковдра стає його поховальним саваном, а сам Партенау зістрічається з Хароном, котрим для нього стає Ерос-переможець, переможець в останній битві.

ЛІТЕРАТУРА

1. Литтел Дж. Благоволительницы / Джонатан Литтел. – М. : Ад Маргинем Пресс, 2011. – 800 с.
2. Brand G. / Georg Brand [Електронний ресурс]. – Режим доступу до документу: <http://gregorbrand.twoday.net/stories/11573288/>
3. Hesse M.R. Morath schlägt sich durch / Max Rene Hesse. – Stuttgart : Hausbücherei, 1948. – 420 S.
4. Hesse M.R. Morath verwirklicht einen Traum / Max Rene Hesse. – Hamburg : Wolfgang Krüger, 1948. – 524 S.
5. Hesse M.R. Partenau / Max Rene Hesse. – München : Paul List, 1956. – 166 S.